

עולם הרוח של הגשם במקרא – הרב אוריאל עיטם

חלק א': סוגיית היסוד במקרא:

בראשית פרק ב':

- (ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ידוד אלקים ארץ ושמים:
(ה) (1.) וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח
(2.) כי לא המטיר ידוד אלקים על הארץ
(3.) ואדם אין לעבד את האדמה:
(ו) ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה:

פירושים על פסוק ה':

פירוש רש"י:

ולמה? כי לא המטיר. ומה טעם לא המטיר? לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים. וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים.
(כלומר: אדם – הכרה בצורך במטר – תפילה – מטר – צמיחה.))

פירוש אדרת אליהו לגר"א:

וייתכן שהאילנות והעשבים הנזכרים כאן אינן שהוציא הארץ, אבל הן הנזכרים בקללת האדם ו'קוץ ודרדר' תצמיח לך'... 'כי לא המטיר' הוא בתחילת הספור, עד שיבוא לחטא האדם וקללתו 'קוץ ודרדר'.

פירוש העמק-דבר:

הנה רז"ל מפרשי האי קרא, שלא צמח עדיין כלל מן האדמה עד יום הששי, ושחטא אדם ונשלח מג"ע לעבוד את האדמה אשר לוקח משם, והתפלל והמטיר ה' ויצא דשא וכל פרי לפרנסתו.

פירושים על פסוק ו':

פירוש הרמב"ן:

וזהו תשמישו של עולם שנהיה מאחר ששת ימי בראשית והלאה כל ימי עולם, כי בסבת האד ימטירו השמים, ובסבתם הארץ זירועיה תצמיח.

פירוש הספורנו:

כסודרן על סדר מתמיד, עלה איד מן הארץ שהיה טל לברכה, שהרוה את הארץ והולידה והצמיחה בלתי מטר ועבודת אדמה.

חלק ב': השיטות בחז"ל בסוגיה:

1. "רב אסי רמי, כתיב 'ותוצא הארץ דשא' בתלת בשבתא, וכתיב 'וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ' במעלי שבתא, מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו. ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. רב נחמן בר פפא הויה ליה ההיא גינתא. שדי בה ביזרני ולא צמח. בעא רחמי אתא מיטרא וצמח. אמר - היינו דרב אסי" (בבלי חולין ס:).

2. "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ". הכא את אמר 'וכל שיח השדה' ולהלן את אמר 'ויצמח ה' אלקים מן האדמה'. א"ר חנינא – להלן לגן עדן וכאן לישובו של עולם. תני ר' חייא-אלו ואלו לא צמחו עד שירדו עליהם גשמים" (בראשית רבה יג,א).

3. "וכך היתה הארץ שותה מתחילה דכתיב 'ואיד יעלה מן הארץ...' ו'חזר בו הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן. רבי חנן דציפורין בשם ר' שמואל בר נחמן, מפני ד' דברים חזר בו הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן. מפני בעלי זרוע, ובשביל להדיח טללים הרעים, ושיהיה הגבוה שותה כנמוך, ועוד שיהיו הכל תולין עיניהם כלפי מעלה, הה'ד' לשום שפלים למרום" (בראשית רבה יג,ט).

חלק ג': סימן קללה:

אימתי מזכירין גבורות גשמים ?
רבי אליעזר אומר, מיום (טוב) הראשון של חג. רבי יהושע אומר, מיום טוב האחרון של חג.
אמר לו רבי יהושע. הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בכהג, למה מזכיר.
אמר לו רבי אליעזר, אף אני לא אמרתי לשאול, אלא להזכיר, משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו.
אמר לו, אם כן, לעולם יהא מזכיר (משנה תענית א, א).

עברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן, בכגון ובנטיעה, בארוסין ובנשואין ובשאלת שלום בין אדם
לחברו, ככני אדם הנזופין למקום. הקידים חוזרים ומתענים עד שיצא ניסן.
יצא ניסן ונרדו גשמים, סימן קללה, שנאמר "הלוא קציר חטים היום" וגו' (משנה תענית א, ז).

אמר רבי יצחק אפילו שנים כשני אליהו וירדו גשמים בערבי שבתות אינן אלא סימן קללה.
היינו דאמר רבה בר שילא קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא (גמרא תענית דף ח עמוד ב).

חלק ד': גדול יום הגשמים:

אמר רבי חמא ברבי חנינא גדול יום הגשמים כיום שנבראו שמים וארץ, שנאמר "הרעיפו שמים ממעל
ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו" בראתים לא נאמר אלא
בראתיו (גמרא תענית דף ז עמ' ב')

אמר רב יהודה גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה, שנאמר "יערף כמטר לקחי ואין לקח אלא תורה
שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו". רבא אמר יותר מיום שניתנה בו תורה שנאמר "יערף
כמטר לקחי" מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול (גמרא תענית דף ז עמוד א').

אמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים כיום קבוץ גליות, שנאמר "שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב" ואין
אפיקים אלא מטר שנאמר "ויראו אפקי ים" (גמרא תענית ח ע"ב).

אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים, דאילו תחיית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין
לצדיקים בין לרשעים. ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים קבעוה
בתחיית המתים (גמרא תענית דף ז עמוד א').

